

Гонсало М. Тавареш
ЕРУСАЛИМ

Културна установа

Б Л Е С О К

Е Д И Ц И Ј А

с.р.

С О В Р Е М Е Н

Р О М А Н

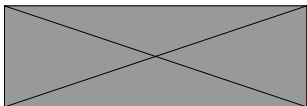
своерачно

Copyright за македонското издание: © Културна установа Блесок, 2013.
Сите права се задржани.

Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран на кој било начин без претходна писмена согласност на издавачот.

Наслов на оригиналот:
Gonçalo M. Tavares, “Jerusalém”

Со поддршка на

Овој проект е финансиран со поддршка на Европската комисија. Оваа публикација ги одразува единствено мислењата на авторот/авторката, а Комисијата нема да се смета за одговорна за каква било употреба на информациите кои се содржани во неа.

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје
821.134.3-31

ТАВАРЕШ, Гонсало М.

Ерусалим : темни книги / Гонсало М. Тавареш ; превод од португалски: Наташа Сарџоска. -
Скопје : Блесок, 2013. - 280 стр. ; 21 см. - (Едиција с. р. : современ роман / своерачно ; кн. 32)

Превод на делото: Jerusalém / Gonçalo M. Tavares – Белешка за авторот: стр. 275.

ISBN 978-9989-59-534-9

I. Tavares, Gonçalo M. види Тавареш. Гонсало М.

COBISS.MK-ID 94203658

Гонсало М. Тавареш

ЕРУСАЛИМ
Темни книги

Превод од португалски:
Наташа Сарџоска

Културна установа
Б Л Е С О К
2013

Награда Ler/Millennium BCP 2004

Книжевна награда José Saramago 2005

Книжевна награда Португалија Телеком 2007 (Бразил)

ПРВО ПОГЛАВЈЕ

ЕРНСТ И МИЛИЈА

Ернст Шпенглер осамна во својата одаја, со отворен прозорец, спремен да се фрли, кога, одеднаш, засвони телефонот. Еднаш, два пати, три пати, четири пати, пет, шест, седум, осум, девет, десет, единаесет, дванаесет, тринаесет, четиринаесет, Ернст одговори.

Милија живееше на првиот кат на бројот 77 на улицата Молке. Таа седеше на една неудобна фотелја и размислуваше за суштествените зборови на својот живот. Болка, помисли таа, болка е еден суштествен збор.

Беше оперирана еднаш, па уште еднаш, четири пати беше оперирана вкупно. И сега и ова. Овој шум во срцевината на телото, од сржта. Да се биде болен значи да вежбаш отпор кон болката или гладен да копнееш да се доближиш кон каков било бог. Милија промрмори: црквата е затворена ноќе.

Четири часот е наутро на ден 29 мај, и Милија не може да заспи. Постојаната болка што доаѓа од утробата, или можеби доаѓа од некаде уште подлабоко, од каде што доаѓа големата болка, којашто не припаѓа на ниту една точка? Можеби доаѓа од нискиот дел на стомакот, од утробата. Она што беше со точност сигурно е дека беше четири часот наутро и дека таа не се беше одморила ниту еден миг. Како да се затворат очите, кога човек се плаши да умре?

Стана. Милија беше тенка жена, но силна. Не ги користеше прстите за ситници. (Честопати си ја повторуваше таа реченица: немој да ги користиш прстите за безначајни работи.) Се штедеше; знаеше дека ѝ остануваат малку години живот; болеста заседнуваше: ќе останеме заедно неколку години, потоа таа ќе остане, а јас ќе си заминам. Но така е, мораше да ја сосредоточи енергијата што постои во деновите, или онаа што постоеше во едно тело и се насочуваше кон деновите, да се сосредоточи таа, енергијата, како ролат од месо, да биде спремна да делува. Отстранувајќи

безначајни нешта. Прстите треба да го допираат само она што е згуснато, она што е суштинско; најважно е да се совпадне со суштинското, со она коешто ги менува нештата од горе надолу. Како кога добиваме силен удар: сите нешта од најбезначајниот ден треба да се доближат до тој миг кога се добива токму тој силен удар. Милија се гледаше во огледалото: жива сум и веќе направив лош чекор. Да си болен значи да направиш погрешен чекор, ѓаволски чекор, промрмори Милија. Болеста е таа којашто изменува од горе надолу.

Но тој ден, во четири часот в мугри, таа одлучи да излезе од дома. Ноќе болката се спушта врз телото на поинаков начин. Како хемиски концентрат, како некаква состојка што така бавно истекува, како по блага падина, што очите не умеат да ја забележат. Меѓу денот и ноќта површината не е мазна. Блага падина.

Болката беше сосредоточена на тоа големо место што не беше една точка – меѓу долниот дел од стомакот и утробата – Милија беше излезена на улица во потрага по црква.

Изненаден, еден скитач вели дека не знае. Црква?, прашува.

Ноќно време, вели тој, може да Ве ограбат. Не треба да барате црква туку полиција да Ве заштити. Каде ли само талкате во ова доба? Еве, да речеме дека токму јас би можел да Ве ограбам, госпоѓо!

Милија се насмевна, се исплаши. Болката не ја оставаше да се внесе во каков било разговор.

Не ми треба полиција, барам црква. Знаете ли дали црквите се затворени во ова доба?

Стапалата беа оддалечени од чевлите. Беше очигледно дека рамните чевли што Милија ги носеше, впрочем тоа беа машински чевли, се покоруваат на движењето на стапалата. Коските и мускулите имаа волја, но материјалот од којшто беа направени чевлите немаше. Материјалот од којшто се направени чевлите е несомнено направен за да се покори. Покорете се чевли, шепна Милија со една наивна изопаченост. Колку ли состојките се делеа

на такви што напредуваат по сопствена волја и такви што чекаат со статична покорност (и се делат исто како што и меѓу себе луѓето се разликуваат)! Чевлите беа чиста покорност, злокобно ропство, во тој миг ѝ пречеа; ѝ пречеше послушноста на овие материјали во однос на човекот. Не постои ниту едно така послушно куче како што се послушни овие материјали.

Не постои можност за дијалог меѓу состојки што се раѓаат во спротивставени полиња, во полиња, не непријателски, што би укажало на можноста за борба, на спрегнување и повикување на енергии, на можноста за издигнување на човекот, којшто го грабнува оружјето за битка; но, тука, напротив, застрашувањето не настануваше меѓу непријателски состојки или меѓу два мршојадци коишто се подготвуваат да се борат за мала територија; стануваше збор, просто кажано, за апсолутна рамнодушност од една страна, а од друга страна, пак, за силен порив, којшто создава или уништува, но секогаш изменува. Ние не сме нешто што чека, пелтечеше Милија, додека се приближуваше со силни чекори кон црквата.

– Црквата е затворена. Знаете ли колку е часот? Речиси пет часот наутро. И не би требало да сте тука. Ноќум оваа зона од градот е лоша, опасна.

Милија посака да му се изнасмее на овој добар човек. Лоша зона само затоа што е опасна! А, пак таа, којашто доаѓа со болест, болеста којашто тлее внатре и којашто ќе ја убие за година или за не повеќе од две години. Таа којашто постои со смртта затворена во себе, во еден дел од каде што нема да излезе; па таа ја сака токму опасноста, она што уште ја возбужува, она што всушност се открива во енергијата што се наголемува. За малку ќе му кажеше на овој човек, којшто сигурно беше работник во приемниот дел на црквата, за малку беше во искушение да му каже: ако оваа зона е опасна, тогаш не е лоша. Тука ќе може нешто да се направи.

Затоа што опасноста беше прашање на коешто би требало веднаш да се најде одговор. А она што ми треба е добро прашање, точно прашање, прашање коешто ќе ме обврзе да пронајдам голем одговор, нешто што ќе роди смисла. Болеста не е волк што јас

би можела да го заплашам со нешто посилно од нејзе самата. Таа не е плашлив волк, не се двои од мене.

Милија рече:

– Не се плашам од опасноста, само сакав сега да влезам во црквата.

– Пет часот е наутро. Сите спијат. Оваа зона е опасна. Треба да си одите дома. Утре ќе бидеме одморени; тогаш ќе го најдете она што го барате. Во ова доба не се добиваат добри совети. Луѓето се уморни. Милија осамна неколку мигови во тишина; ја опкружи чудната болка што засебно се издвојуваше од големата постојана болка што доаѓаше од стомакот. Оваа друга болка доаѓаше од друго место, од погоре.

– Простете, почувствував болка.

– Мора да си одите дома, многу е доцна.

Милија се прибра. Праша:

– Има ли некоја црква којашто е уште отворена?

Човекот ја поздрави, а Милија беше таа што се оддалечи. Малата странична капија се затвори; сè беше закатанчено, дури и таа мала странична капија. Милија започна да ја заобиколува градбата-затвор.

Се градеше нешто на врвот, луѓето беа качиле скала за да ја довршат црквата. Дигни се на врвот од стапалата та реди тули, помисли Милија, насмеана. Да се дигнеш за да поставиш тула уште некој сантиметар над себе, какво ли убаво човечко дело е тоа!

На Милија ѝ дојдоа помисли од коишто уште повеќе се насмеа, та почна да трча. Чувствуваше притисок во мочниот меур.

Поминаа и петте изутрина. Портите беа затворени, еден попријатен човек (или можеби беше таков само зашто внимаваше на звуците што ги испушташе штом се врати во црквата) проговори со нејзе; тоа беше некој безначаен човек, којшто се извини зашто црквата е затворена.

Милија го познаваше светот: човек што во пет часот наутро му се извинува на друг непознат човек е злокобен човек. Треба да ги исчисти валканите работи, помисли, но веднаш се поврати од таа претстава.

Меѓутоа, таа помисла не беше онаа што ја наведе да трча. Милија беше со полн мочен меур и таму, околу црквата, немаше никој. Она на што таа помисли беше следново: горд маж и со барем малку почит кон светот, доколку имаше полн мочен меур, ќе се доближеше до сидот, ќе го зграпчеше својот кур и ќе почнеше да моча. И токму во тој момент желбата на Милија беше да го стори истото тоа: да се измоча на надворешниот сид од црквата.

Не беше тоа копнеж да си ја обележи трагата како кучињата, на место каде што не ја пуштиле да влезе; ниту, пак, се работеше за порив да им пркоси или да им искаже одбивност поради приемното работно време, коешто токму тој ден, судбински, не се совпадна со нејзините копнежи и потреби, не стануваше збор за

ништо од сето тоа: Милија полнеше четириесет години, и веќе не се вложуваше себеси во дејствија со цел да пркоси. А згора на тоа беше и болна, па одлучи да ја заштеди енергијата што ѝ остануваше: какво било дејство што од нејзе потекнуваше, произлегуваше дека е единствено и исклучиво наменето само за нејзе. Делувам за себе, постапувам како да живеам пред огледало. Егоизам, или, конечно, умно штедење на импулсите.

Желбата да моча покрај сидот не претставуваше некаков егзибиционизам. Беше тоа една сосема вертикална појава, човечка појава по својата биолошка смисла, вродена во едно човечко битие коешто се нашло простум застанато, држејќи го својот кур и мочајќи до сидот на црквата во пет часот наутро: тоа беше таа слика што ја прогонуваше Милија и на којашто, на еден начин, во тој момент, ѝ завидуваше. Никогаш до тогаш не се имаше покаено што е жена (или што немаше сторено нешто „машко“), но во тој миг, на некаков необичен и непотребен начин – целосно неразумен – чувствуваше гадење и бес зашто не е маж. Како да утнала нешто од самиот почеток.

За нејзе беше јасно дека доколку реши да моча, во тоа време од ноќта, до тој сид од црквата, нема да му се измолкне на исмејувањето. Во каква ли позиција би го извршила тој чин? Свртена кон сидот или вртејќи го задникот, доближувајќи го до сидот, навалувајќи се и мочајќи? Која годе е од овие две можности ја обврзуваше сепак благо да се наведне, но можеби токму тоа „благо“ ја раздрагнуваше. Кое било човечко битие или ќе се наведнеше сосема, клекнувајќи кон тлото, ако треба, и ќе си го прифатеше својот кукавичлак, или ќе застанеше право, без какво и да е двоумење. А таа не би можела да го стори тоа. Во која годе од овие реални можности на телото, би си ги извалкала чорапите. Така, следниот чекор што го направи, движејќи се наназад од сидот на црквата, го почувствува како понижување, како израз на едно: *не сум способна*.

Потем, ѝ се појави друга слика. Ако некој ја види како моча покрај сидот ќе помисли дека гледа луда жена. Милија имаше

мали стравови, домашни стравови; се плашеше, како и многу други луѓе што ги познаваше, од стаорци, ја обземаше бескорисна хистерија кога некое од тие мали сиви животинки ќе ѝ го пресе-чеше патот; се плашеше, исто така, и од телесното насилство. Голем беше тој страв: насилниот физички контакт со други човечки битија. Уште многу рано се имаше заштитено. *Можат да ме рас-парчат*, си спомнуваше често. И, така, се плашеше. Се доближу-ваше до луѓето кога беше сигурна дека добро ќе се однесуваат со нејзе. *Допир од добронамерна дланка*. Но, всушност, со голе-мо чудење Милија ги набљудуваше мажите и жените коишто го обожуваа допирот на тело до тело, агресивноста меѓу материите, триењето, конфликтот.

Другиот голем страв на Милија беше некој да не се сопре за да ја гледа и во себе да си вели: *луда е!*

Не сакаше да изгледа дека е луда. Беше очигледно дека штом ќе го донесеа погрешниот заклучок (*луда е!*), луѓето ќе видеа дека не е луда, и дека таа го прави истото она што и нормалните луѓе го прават; но доволен беше само еден поглед за да се увиди дека таа е надвор од умот, доволно беше да помисли на таа претпоставка за да ја обземе страв. Никој повеќе нема да каже дека сум луда, шепотеше Милија.

Милија се тетеравеше на мигови. Таа не би си дозволила да се посрами и да застане таму, како некој што не владее со сопствено-то тело, само за да моча покрај сидот од црквата. Се оддалечи неколку метри во насока на еден мал парк и откако се потпре до едно дрво ги рашири бутините и се измоча.

Немаше никој наоколу, а болката продолжуваше. Немаше со себе никаква хартија, та се наведна, со раката зграпчи неколку лисја и се избриша со нив. Ги фрли, ги навлече гаќите и чорапите и се врати во својата првобитна позиција.

Црквата и понатаму беше исправена пред нејзе, молчалива. За помалку од три часа ќе започне денот, а светлината за Милија беше најјасната закана, материјална закана. Не ја најде црквата отворена затоа што е ноќ, но нема да ја направи таа грешка и да си дозволи да ја најдат таму в мугри; сите ќе видат дека таа е во потрага по нешто и дека не го наоѓа тоа нешто. Ја мразеше помислата да ја покаже својата ранливост, да видат дека е слаба; и после кусото понижување од злокобниот човек, којшто ќе ѝ ја отвореше страничната капија од црквата, после таа ранливост: *да бараш нешто што е затворено*, Милија почна во себе да го враќа животинскиот инстинкт, оној што ни наложува да изгледаме, навидум, како да имаме сила. А таа добро го познаваше тој инстинкт, го познаваше до милиметар, потполно добро, можеше да се каже, затоа што нејзината болест постојано ја обврзуваше да ја одложи можноста за средба со некого: никогаш не би се сретнала со некој на таков ден кога чувствува толкави болки. Тоа би значело да престане да биде човечна, веќе го знаеше тоа. И Милија, и покрај тоа што знаеше дека нема да трае подолго од неколку месеци, и дека може да умре дури и за неколку недели, не се откажуваше до човечноста. Гордост, повторуваше повеќе пати. Никогаш не губи ја гордоста.

Но, во меѓувреме, Милија почна да чувствува нешто во стома-

кот. Одеднаш се збуни: тоа не беше *нејзината* болка, тоа беше нешто друго, но подеднакво силно, дури и посилено.

Колку смешно, ѝ доаѓаше да прсне во смеа. Гладна сум, тивко шепна, со саати не сум јадела. Тука сум ноќум, сама, а мојот стомак дојде со мене. Со придружба сум.

Причината за смеата наеднаш постана повод за размисла и за некаков страв, неразјаснет страв. Таа болка во стомакот, што наложуваше желба за јадење, таа болка беше дури и посилна од другата: постојаната болка на болеста, болката што бргу ќе ѝ го донесеше она, од коешто сите големи и мали стравови бегаат. Како ли е можно, се запраша Милија, болката, причинета од желбата да се јаде леб, да е посилна? Зашто, лекарите ме убедија: ќе умрам од болката што сега не можам да ја сетам.

Тогаш таа сфати, сосема јасно беше дека таму, до црквата, се натпреваруваа двете големи болки: болката што ќе ја убие, лоша-та болка, така таа ја нарече, и од друга страна, пак, добрата болка, болката за сласт, болката од волја за јадење, болката што значеше да се биде жив, болката на постоењето, би рекла таа; небаре стомакот беше, во тој миг, во таа глува ноќ, очигледен приказ на човештвото, но исто така и на нејзините двосмислени односи со мистериите на она што не се познава. Беше жива, и таа околност болеше повеќе од сè друго, во тој момент, таа болеше на објективен и материјален начин, болеше повеќе од смртоносната болка, којашто сега веќе беше второстепена. Како во тој момент јадењето леб да беше поважно од бидувањето бесмртна.

Милија погледна наоколу: каде може да се јаде нешто во ова време? Ниту едно светло, никој.

Милија заврти околу црквата уште еднаш. Никаква светлина немаше наоколу, можеби оти светот беше умрен, или пак уште не се беше родил.

Испразнетиот мочен меур ѝ влеваше неочекувана удобност. Веќе решив една болка, си велеше самата, како небаре токму таа ноќ Милија да беше стигнала на крајот од играта, без, патем, за тоа да биде свесна; игра којашто ѝ изнесуваше на виделина, пред нејзе, – или, пак, уште поточно кажано, внатре во нејзе – неволји што треба да се решат, што не беа ништо повеќе отколку телесни, материјални болки, точно поврзани со сопственото тело. Веќе најде решение за енигмата: ќе го испразни мочниот меур покрај едно дрво и мочниот меур ќе се смири: една болка помалку. Мочката излезе; мочката повеќе болеше во телото.

Но, имаше уште други болки во телото кои требаше да ги реши, и знаеше дека барем една е нерешлива. Еден збор, впрочем, беше важен – лекарите; имено, разни лекари, пред неа лично, го имаа употребено тој израз: за ова нема решение. Само *чудо* да се случи.

Првиот удар: тоа беше проблем за лекарите: болка, беше болна; ете каков проблем, органска енигма. И лекарите ѝ одговорија со рамнодушност, со одредена тага, којашто до некаде беше прашање на стручност, но без дела, без предлози: *ова е нерешливо. Вашата болест не може да се лекува.* Ќе им посочи проблем на лекарите и тие ќе го разглобат, во истата оваа состојба, без притоа да ги засега она *недопреното прашање*. За што морам да умрам?

Милија сега се наоѓа одзади црквата, ја става раката во чантата и вади еден ситен предмет што се рони во прав. Бела креда. Бела за да пишува на камениот сид. Ја имала заборавено во чантата. Утрото исцрта една куќа на камениот сид што беше вперен во салата. Ја нацрта куќата, каде што мислеше да оди да живее, доколку, се разбира, не умре. Ако не умре во месеците што на-

ближуваат, за Милија тоа ќе значеше дека настапила нејзината бесмртност. Ако не умрам, велеше, ќе се претворам во бесмртно битие. Две години.

Но, во меѓувреме, уште ја држеше кредата во дланката: толку сакаше да црта со неа. Крупен цртеж, како што го нарекуваше самата.

Држејќи ја цврсто кредата во десната дланка, се доближи до задниот дел на црквата. Ноќум, се чинеше дека сидот има жолта боја, но Милија не можеше да биде сигурна во тоа. Ноќта им ја менуваше бојата на боите, сè дури не ги згаснеше во нејзиното темнило. Но таа виде дека нејзината креда, за среќа, сè уште е бела, срамно бела, и се насмеа.

Веднаш, без да мисли што прави, напиша со кредата на сидот, со многу малечки букви, речиси невидливи: *глад*, запиша.

Милија погледна накај останатиот дел од сидот и помисли: а што ли уште треба да напишам, тука, на работ од оваа црква, во пет часот изутрина?

Се обиде да се сети на книгите што ги имаше прочитано, и на некои реченици за тој соодветен миг, и за тој сид.

Но пак, во меѓувреме, почувствува едно силно притискање во стомакот, од онаа втората болка. Ја спушти раката, ја пушти кредата, и малку по малку почна да чекори во насока на другата улица. Беше гладна, а болката почнуваше да станува неподнослива.

Го забрзуваше одот сè повеќе и повеќе, речиси возбудена, Умирам од глад, тоа значи нема да умрам! Невозможно е човек да умре кога е толку гладен!

Имено, поради тоа Милија се чувствуваше необично сигурна: таа болка што доаѓаше од гладот беше еден вид уверување, гаранција за бесмртност, иако моментална. Не можам туку така да умрам од друга болка, ако оваа болка е толку силна! И, силно убедена, се обидувааше да ја заборава желбата да јаде. Ако јадам, оваа болка ќе мине, и потоа ќе настапи другата болка, а од таа болка можам да умрам.

Недалеку од нејзе се појави една светлина, тоа можеби беше некое отворено кафуле, а од десната страна имаше телефонска говорница. Таа стана, се упати кон говорницата. Болката во стомакот не прекинуваше: треба бргу да јадам нешто, инаку ќе умрам, прошепоти Милија и се насмевна. Брцна рака во паричките, стави една во отворот, и го доби сигналот на телефонската линија. Никој не крваше. Четири, пет, шест, седум, осум, девет, десет, единаесет, дванаесет, тринаесет, четиринаесет: некој крена слушалка. Ернст, проговори Милија, јас сум веднаш до црквата. Ти ли си?

И Милија се онесвести.

ВТОРО ПОГЛАВЈЕ

ТЕОДОР

Теодор штотуку го отвори списанието на средните страници, каде што една жена, на којашто ѝ течеше крв од носот, гола, на еден кревет, со раширени нозе, видливо си ја покажуваше вагината. На една друга фотографија се гледаше лицето на истата таа жена, но крвта од носот овој пат излегуваше пообилно. На една трета фотографија, пак, жената, овој пат облечена, ширум зинуваше со устата пред камерата. Јасно се гледаа неколку поцрнети заби.

Теодор заврти неколку страници наназад. Уште еднаш ја погледна фотографијата, каде што жената, испружена на креветот, си ја покажуваше вагината. Раштрканите срамни влакна создаваа една дамка, речиси застрашувачка, *опасна дамка*, промрмори Теодор низ една кисела насмевка.

Теодор стана и се упати кон прозорецот. Ноќта беше веќе раздразнета од уличните светулки, коишто испуштаа, во еднаква мера, светлина врз природата, светлина во проверени количини, корисна за кривичните дела, од една страна, и за стравовите, од друга страна; една, на некој начин, научна светлина, си признаваше Теодор.

Оваа ноќ тој беше истовремено возбуден и носталгичен. Чудна една смеса е тоа од чувствителни стилови, мислеше Теодор, со одредена мера на сласт.

Прозорецот, во тој миг, стана преносител на противречности. Една силна енергија, отаде прозорецот, го поттурнуваше Теодор и му наложуваше да се симне по скалите и набрзина да си најде друштво. *Се бараат срамни влакна, срамен надомест*, Теодор мрмореше со изопачена насмевка. *Светот треба да ми надомести за лошите денови.*

Од другата страна пак, откако ги виде сликите на жената што си го покажуваше полот, и тоа на сосема неочекуван начин, Теодор не можеше никако да се измолкне од таа чудна носталгија. Во

одредени мигови, низ прозорот се гледаше дека ноќта го обзема градот, и едвај го отсликуваше телото на Теодор Бусбек, лекарот, истражувачот, чијшто углед опаѓаше, поранешен сопруг на Милија.

Копачите на гробови се занимаваа со занаети туѓи на неговата судбина, и нивните дела од далеку не беа ниту видливи: можеби извршуваа кривично дело или, пак, одработуваа дополнително работно време. Во три часот наутро и самите три часа се дополнителни – помисли Теодор – исплашен од таквата стручна вознемиреност на гробиштата, се доближи:

– Што правите? Јадете мртовци?

Тоа беа двајца мажи облечени во иста работна облека, што укажуваше на соодветна законитост, а не на некакво кривично дело. Лопатите в раце, и гумени ракавици. Двајцата мажи ги свртеа главите накај Теодор.

– Јас сум лекар – се претстави. – Доктор Теодор Бусбек.

Едниот од нив го отпоздрави, кревајќи ја раката, и кажа како се вика, но слоговите не се разбираа јасно. И другиот се претстави:

– Круч сум јас, тука работиме – рече.

– Гледам, гледам – одговори Теодор. Двајца мажи со лопати в раце сигурно дека нешто работат.

– Примаме мртовци ноќно време, докторе – рече, малку смешкајќи се, човекот што се претстави како Круч.

– Ова е некоја нова измислица.

– Почитуван докторе – рече Круч, со малку изменет тон – јас се извинувам, ама Вие не смеете да бидете тука.

Теодор Бусбек замолчи. Погледна накај човекот што се претстави како Круч, и потем накај другиот, којшто го гледаше со рамнодушен поглед. Не ги пуштија лопатите ниту за минута, но беше невозможно да се разбере што точно работат.

– Ако некогаш ви затреbam.... – рече Теодор, поздравувајќи се – лекар сум.

– Ако еден ден треба да умреме – одговори, со сув глас, човекот што кажа дека се вика Круч.

Теодор Бусбек се исплаши.

Го болеа зглобовите од колената. *Ноќната температура ги проширува коските*, помисли Теодор, измешувајќи, во една единствена мисла, медицински и мистични склоности. Двесте метри понапред, веќе оддалечен од капијата на гробиштата, запре, ја свитка десната нога и потоа левата. Чувствуваше некаква непрекината болка во зглобовите од колениците.

Одново ја повтори операцијата: ја свитка ногата, па другата. И така продолжи накај центарот.

После кусиот разговор со двајцата мрачни гробари, си мислеше Теодор, да се упатиме сега кон некоја јавна куќа. Терапијата за носталгијата ја прими на гробиштата, сега да се погрижиме за курот, помисли Теодор, изустувајќи го последниот збор на прилично јасен начин, како да го изговоруваше некому, или како да сакаше да го искаже и да го исфрли надвор од себе, за да го изгуби она малку срам што уште му беше преостанал.

ТРЕТО ПОГЛАВЈЕ

ХАНА, ТЕОДОР, МИЛИЈА